

VOORAF

Dick de Jong

Het is een warme dag als ik dit schrijf. Vanmorgen werd ik gewekt door de radio en en hoorde een discussie of de warmte van dit moment nu het gevolg is van de klimaatverandering. Volgens de interviewer wel, maar volgens de geïnterviewde niet. Wat je als toehoorder te horen kreeg, riep eigenlijk meer vragen op dan dat het antwoorden gaf op de geschetste problematiek. En zo gaat het in de praktijk nogal eens dat een interview een bepaalde richting wordt uitge-duwd. Begin deze maand viel mij dat nog eens in het bijzonder op. Zoals bekend ben ik mede-grondlegger van Museum De Koperen Knop. In de afgelopen kleine 40 jaar heb ik talloze rondleidingen gegeven. Onlangs deed ik dat nog een keer en ik begon mijn verhaal bij de entree, net achter de hooiuren. Vertelde over de functie van die deuren, over de maand juli als hooimaand en de zorg van de boeren om voor de regen het hooi binnens te hebben. Dat leidde tot een discussie waarom het beslist droog moest zijn en dat tenslotte eindigde met het gevaar van hooibroei.

Hooi wordt bijna nergens meer op de hooizolder opgeslagen, maar ergens op het erf rond of achter de boerderij.

BOEREN MOESTEN DIJKEN ONDERHOUDEN

DIJKONDERHOUD

De eerste vaste bewoners van de streek waren boeren. Het onderhoud van de dijken kwam voor hun rekening. Daartoe werden dijkvakken aangewezen. De dijken, in eerste instantie slechts kaden, waren nodig om te voorkomen dat het rivierwater de nieuwe polders instroomde. Maar zolang dit losse stukken dijk waren bleef er een groot risico van overstroming. En bij 'losse stukken dijk' moeten we denken aan de fysieke situatie dat de stukken niet met elkaar waren verbonden (er nog geen aaneensluitende dijk was). Ook de bestuurlijke situatie, wie verantwoordelijk was voor welk stuk, was niet vastgelegd. Daarom ging men over op aaneengesloten bedijking, een soort ringdijk. Al direct na de aanleg van de dijken werd bepaald welke dijkstukken de ingezetenen per boerenhoeve moesten onderhouden. De namen van de betreffende boeren werden vermeld in zogenaamde dijkcedullen. Dit waren naamregisters, waarin zakelijke rechten waren vermeld. Wie daarin stond genoemd moest zorgen dat het bij zijn naam genoemde stuk dijk goed werd onderhouden.

SACHSENSPIEGEL

De formele regeling tot het onderhouden van de dijken was overgenomen uit het Duitse recht. Dit stond vermeld in Der Sachsenspiegel, het oudste en belangrijkste Duitse rechtsboek. Geschreven tussen 1220 en 1235, dus meer dan 50 jaar voor 1277). Het bevat baanbrekende middeleeuwse bepalingen over onder meer het onder-

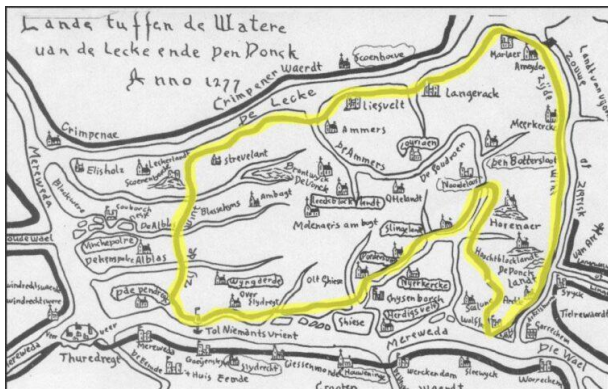

Op deze afbeelding wordt de bouw van dijken afgebeeld. Uit: Der Sachsenspiegel.

houd van de dijken en het toezicht daarop. Dit legde destijds de basis voor de collectieve plicht tot dijkzorg en bevatte zware straffen bij verwaarlozing. In het oude Duitse recht werd de dijkplicht gezien als een collectieve verantwoordelijkheid om overstromingen te voorkomen. Dit bestond uit:

1. Collectieve plicht: ieder dorp in de regio was verplicht om zijn eigen toegewezen deel van een dijk te bouwen en te onderhouden.
2. Dijktoezicht: er werd streng gecontroleerd of dorpen hun dijken in goede staat hielden.
3. Streng handhaving: wie bij dijkdoorbraak of noodweer niet kwam opdrijven om te helpen bij het herstel of de verdediging van de dijk, raakte volgens het recht van de Sachsenspiegel al zijn bezittingen en zijn volledige erfdeel kwijt.

Feitelijk is de later ingestelde verplichting voor de aangrenzende boeren om hun aandeel van de dijk te financieren of uit te voeren gebaseerd op dit middeleeuwse recht.

Bekend kaartje van 1277. Links blijft het westelijk deel van de Alblassterwaard nog buiten de dijkkring. Nog steeds zijn langs de zijdewende' tussen Oud-Alblas en Streefkerk restanten van bij dijkdoorbraken ontstane wielen te zien.

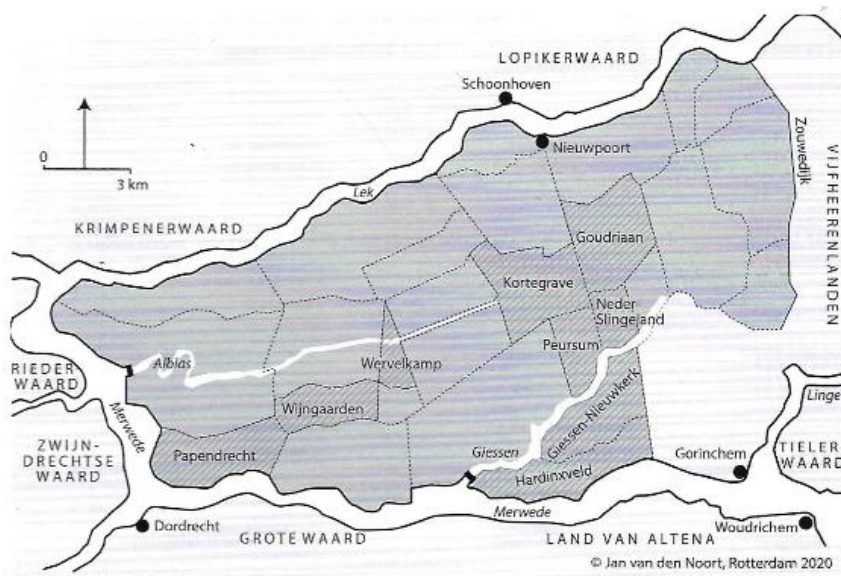
Rechtsonder is Giessen-Nieuwkerk en Hardinxveld nog buiten de omringde dijk gebleven. Zowel rond de Alblas als aan de zuidelijke Merwede was ooit sprake van veel getijdeveenstroompjes. De meeste hiervan waren rond 1100 verdwenen door verlanding. Alleen de Giessen en de bij de grens van Hardinxveld uitmondende Langesloot waren er in die tijd nog. Daardoor werd dit gebied in eerste instantie buiten de ringdijk gehouden.

DE SITUATIE IN DE ALBLASSERWAARD

Bij de bovengenoemde rechten en plichten wordt gesproken over dorpen. De herkomst van dit woord dorp is terp. Dorpen ontstonden dus op terpen, verhogingen in het landschap. In je verbeelding zie je dan al gauw een kerk in het midden met gebouwtjes (boerderijen of huizen) eromheen. In de Alblassterwaard was op veel plekken sprake van lintbebouwing, langs de waterwegen. Langs de grote het gebied omringende rivieren en de vele veenstroompjes, waarvan de Alblas en de Giessen het bekendste zijn. Dit soort stroompjes moeten er in het verleden in het gebied legio zijn geweest. Bij die lintbebouwing waren niet de dorpen verantwoordelijk voor het onderhoud van de dijken, maar vooral de achter de dijken gevestigde hoeven. Daarmee worden de vooraan de landerijen staande boerderijen, samen met de erachter liggende weilanden bedoeld. Nu zouden we dat kortweg 'de boerderij' noemen.

HET DIJKTOEZICHT VAN DE ALBLASSERWAARD

In de 13^e eeuw had de Alblassterwaard te lijden onder overstromingen en verslechterende afwatering. De aanpak van dit probleem werd gehinderd door grote politieke versnippering. In het gebied lagen meer dan twintig lokale rechtsdistricten. Merendeel waren dit ambachten, die behoorden tot het graafschap Holland. Maar in vier gevallen was er sprake van soevereine dwergstaatsjes: Herlaar, Arkel, Noordeloos en Langerak.

Intussen was de Alblasserwaard ontgonnen en was er een buitendijk in een deel van de ontstane polders. Veel van die dijkes sloten in bestuurlijke zin niet op elkaar aan. Er was nadrukkelijk behoefte aan een regionale coördinatie om alle neuzen dezelfde kant uit te krijgen. Het ging namelijk om een gezamenlijk belang. Zowel de Hollandse districten als de dwergstaatjes moesten daarbij een deel van hun autonomie inleveren en voor de lange termijn onderhoudsverplichtingen aangaan. In eerste instantie leidde dit tot veel weerstand. Door die dijkes met elkaar te verbinden ontstond de eerste het hele gebied van de Alblasserwaard omringende dijk. Floris V bevestigde deze situatie in zijn functie van hoogste landheer. Feitelijk regelde hij het gezamenlijk beheer van de buitendijk rondom het gebied.

SCHOUWEN

Direct na de aanleg van een stuk dijk werd dit verhoefslaagd. Daarbij werd bepaald welke hoeve voor welk dijkdeel verantwoordelijk was. Dat gaf men aan met hoefslagen en hoefslagpalen. Het toezicht op een juist onderhoud van dat stuk dijk was streng. En als het niet goed werd bevonden kon het gevolg rampzalig zijn. Om dit onderhoud te keuren werden schouwen gehouden, drie keer per jaar:

1. In maart was de loofschouw, bedoeld om te zien of de afgelopen winter geen schade had opgeleverd.
2. De tweede schouw vond meestal in juli plaats en heette de aardschouw. Hierbij oordeelde men of er voldoende grond op de dijk aanwezig was. Die grond was nodig om in geval van nood gaten te kunnen dichten.
3. In oktober volgde de spijk- of tuinschouw, waar de bekleding van de dijk onderwerp van toezicht was, zodat de dijk de komende winterperiode aan kon.

Tijdens de schouw stonden de onderhoudsplichtigen aan de dijk en kregen direct het oordeel (of vonnis) van de dijkgraaf en heemraden te horen. Was er nalatigheid dan werd dit genoteerd en moest er worden gerepareerd. De dijkplichtige moest hierbij letterlijk 'de zoden aan de dijk zetten'.

Bij onvoldoende onderhoud kreeg de onderhoudsplichtige de kans dit te verbeteren. Dijkgraaf en gevolg zochten vervolgens een herberg in de buurt op en verbleven daar op kosten van de nalatige net zolang tot het onderhoud wel in orde werd bevonden. Dat uitvoeren van een herschouw heette inrijdende of teerschouw.

Niet alleen was er dijk-schouw om te zien of die nog voldoende sterk was. Ook de sloten vielen onder een schouw om ervoor te zorgen dat het erdoor stromende water niet werd gehinderd door begroeiing, vuil, modder en dergelijke.

SPADESTEKING EN VERLATING

Dijkplicht was niet verbonden aan mensen, maar aan grond(bezit). Iemand die een groot stuk grond had kon de onderhoudskosten veelal wel betalen, Maar iemand kon ook door vererving van enkele generaties slechts een klein stukje in bezit hebben, dat op zich al moeilijk rendabel te maken was.

Als iemand de zware last van het onderhoud niet meer aan kon, kon hij 'de spade in de dijk steken'. Hij stond dan niet zelf aan de dijk ten tijde van de schouw. Hij toonde met zijn in de dijk gestoken spade zijn verlatenheid. Als antwoord hierop lieten dijkgraaf en heemraden al diens eigendommen en bezittingen verkopen via een boelhuis om vanuit de opbrengst daarvan het dijkonderhoud alsnog te betalen. Bracht dit onvoldoende op, dan waren ook de aan de nalatige gelijkgestelde erfaters (familieleden) verplicht om bij te dragen. Was er onvoldoende familiekapitaal, dan kwam 'het zeventuig' in beeld. Zeven naaste burens zochten dan in een 'stille waarheid' welke dijkstukken opgegeven konden worden om alsnog voor het nalatige onderhoud garant te kunnen staan. Dat hierbij ook andere gronden, die niets met het dijkvak te maken hebben bij konden worden betrokken geeft aan dat het belang van een goed dijkonderhoud veel hoger op de maatschappelijke ladder stond (en staat) dan welk persoonlijk belang ook.

Voorbeeldpagina uit
Der Sachsenspiegel.

Volgens overlevering is
Der Sachsenspiegel
begin 13^e eeuw ge-
schreven door Ridder
Eike van Repgow,
terwijl anderen na
zijn dood stukken
hebben toegevoegd.

Bovenstaande informatie is gebaseerd op:

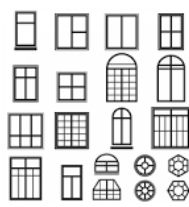
- De beneden-delta van Rijn en Maas: P.A. Henderikx (Hilversum 1987).
- Historische Waterschaps Atlas: Paul Brood en Peter van Dam (Zwolle 2025).
- Tussen dijkstoel en dorpspolder: Waterschap Rivierenland (Tiel 2005).

GLASROEDEN EN GLAS IN LOOD

De Romeinen zorgden er al voor dat de grote gaten in de muren van huizen, nodig voor lichtinval en om binnen te treden, werden afgedicht met glas. Dat gebeurde uit comfort, om minder hinder te hebben van de wind of de inslaande regen. Echter de mogelijkheden tot het maken van glas waren vroeger zeer beperkt. Eeuwen achtereen was men nog niet in staat om ruiten van een grote glasoppervlakte te maken.

Dat werd door degenen die dat goed konden betalen opgelost door het maken van glas in loodramen. De kleine ruitjes werden vastgezet in lood. De gewone man was echter aangewezen op een andere manier. Om toch binnen voldoende lichtinval te krijgen bouwde men een raam op met behulp van glasroeden. Daarbij werden de kleinere ruiten in houtwerk gevat en zo maakte men grotere oppervlakten. Daarbij is overigens geen standaardisering, dus kunnen de kleinere ruitjes van verschillende formaten zijn. Roeden zijn latjes die het raamoppervlak verdelen in kleinere ramen. Er zijn roeden tussen het glas, in het glas, op het glas en roeden die het glas delen. Bij dubbel glas kunnen de roeden tussen het glas worden geplaatst. Op deze manier blijven de ramen glad en gemakkelijk schoon te maken. Dit is de goedkoopste optie, maar geeft wel een minder klassiek effect dan de andere mogelijkheden.

Glas in lood daarentegen leent zich uitstekend voor allerlei kunstuitingen in het maken van ramen. Tenslotte nog de opmerking dat ons woord ruit waarbij we een glasraam bedoelen is afgeleid van de ruitvorm van de eerste stukje vensterglas.

DE AGRARISCHE ONTWIKKELING IN BEELD

Het inkuilen van kuilgras was de zoveelste verbetering in de mechanisatie van het boerenbedrijf en tegelijkertijd een verbetering van het voer voor het vee.

DE STOKROOS

In juli zie je op veel boerenerven, maar ook in de steden volop stokrozen. Statig omhoog reikende planten met aan de stengels talrijke bloemen in de meest prachtige kleuren. Ze bloeien van de vroeger zomer tot in de herfst, wat ze juist zo geliefd maakt. Vooral ook omdat de verzorging ervan weinig inspanningen vraagt.

Het planten van een stokroos, of een aantal stokrozen, heeft vaak meer dan een illustratieve functie. Doordat ze wel tot 3 meter hoog kunnen worden gebruikt men ze in het verleden ook wel om warme muren, waar de zon lang op kon staan, wat in te pakken. Een ander voordeel is dat ze vrij weinig grondruimte vergen en heel veel kleur brengen.

Stokrozen (*Alcea rosea*) zijn niet alleen een visuele traktatie in de tuin, maar ook een historisch rijke plant met geneeskrachtige eigenschappen. In de traditionele kruidengeneeskunde werden de bloemen, bladeren, en zelfs de wortels van de stokroos gebruikt om ontstekingen te verminderen en de genezing van wonden te bevorderen. Hun verzachtende eigenschappen werden ingezet tegen keelpijn en maagkwalen, dankzij de aanwezigheid van slijmstoffen die een beschermende laag vormen op geïrriteerde slijmvliezen.

De fascinerende plant, die van nature uit China komt maar zijn weg heeft gevonden naar tuinen wereldwijd, is een perfect voorbeeld van hoe de natuurlijke wereld esthetiek en functionaliteit combineert. De volgende keer dat je de lange, kleurrijke bloemstengels van de stokroos bewondert, onthoudt dan dat deze plant een lange geschiedenis heeft van niet alleen het verfraaien van tuinen, maar ook van het ondersteunen van de gezondheid.

Daarnaast staat de stokroos symbolisch voor romantiek en liefde. Daarom wordt de bloem vaak gebruikt in bruidsboeketten.

MIJMEREN OVER BOERDERIJEN

Op de foto een bouwsel dat erg oud aan doet, maar dat wordt 'ver'moderniseerd door twee auto's en een brievenbus. Drie elementen uit het dagelijks leven anno nu, maar die tegelijkertijd dissonanten vormen bij het totaalbeeld. Een goede kijker zal nog meer dingen op de foto zien die het geheel toch een beetje rommelig maken.

Zomaar twee beelden, die onderweg de aandacht trokken van een fotograaf... Bessenstruiken en rustende kruiwagens.

Een sfeer'tekening' van een boerenspul in het groen. Het rieten dak wordt stevig aangetast door groen mos. De inrijdeuren (van een auto-stalling?) en ook de rest van het gevelwerk is voorzien van een boerengroenkleur. Welk boerengroen precies weten we niet, maar het kan slechter. Misschien is een wat donkere tint mooier...

KOETJE BIJ?

COLUMN LIESBETH LEENMAN

Onlangs kreeg ik een oud exemplaar van het tijdschrift 'Landleven' onder ogen. 15 jaar oud, en dat was te zien! Maar het waren niet alleen de oubollige nostalgisch-landelijke interieurs die mij bewust maakten van het verstrijken van de tijd. Het was met name een advertentie van een makelaar in woonboerderijen die me verbaasd deed denken of dit nu ook in de categorie 'ouderwets' of in iets heel anders ondergebracht moest worden.

Want wat stond daar als lokkertje? 'Unieke actie. Gratis koe bij aankoop woonboerderij! Koop één van deze woonboerderijen (ze worden aangeprezen in de advertentie) en ontvang een koe!

Wij houden van het Hollandse landschap: rietgedekte woonboerderijen omgeven door grazige weiden en boomgaarden. Een echte zwartbonte koe kan dan niet ontbreken. Informeer naar de voorwaarden. Alvast veel woonplezier toe gewenst!' Ernaast een foto van een stadse meneer in keurig maatpak die ongedwongen en blij ogend een koe bij de halster houdt.

Voor mijn geestesoog zie ik al kopers het notariskantoor uitlopen, met in hun ene hand een bos sleutels en in de andere een touw met daaraan het felbegeerde zwartbonte koebeest.

De kers op de taart bij hun woonidylle. Zoals bij de Engelsen, die hun koeien de prachtigste namen geven, zou het in dit geval 'Sweet Cherry' moeten zijn.

Mijn drupje boerenbloed kan voor een aardige, enthousiaste fantasie zorgen.

Landelijk wonen in een prachtig verbouwde boerderij, omringd door een mooie lap grond en een fraaie boomgaard ernaast. 'Sweet Cherry' die vanuit haar weilandje loom naar de kersen in de boomgaard lonkt. Maar mijn nuchtere boerenverstand roept mij tot de orde: wat zou ik in vredesnaam met een koe aan moeten vangen? De echte boeren onder de lezers zullen beamen dat een koe bepaald geen kat is die je zo voor de gezelligheid in/bij huis neemt.

Dus, mocht het er ooit nog van komen, van mijn luchtboerderijtje: over de vraag "Koetje bij?" zou ik toch eens diep moeten nadenken. 'Met hoge (of grote) heren is het kwaad kerseneten'. Misschien met makelaars even zo.

Schilderij van Jules Dupré (1851-1910): Koeien in een weide. Uit de collectie van het Singer Museum te Laren.

Het valt op dat de laatste jaren er verhoudingsgewijs meer koeien in een weiland liggen dan dat er lopen. Is dat nu verbeelding of niet. Reageer hier eens op...

Heeft u dat ook... dat als je hierlangs rijdt onwillekeurig denkt aan het fokken van vee?

Daar heeft die schuur niets mee te maken. Het is gewoon eigendom van de plaatselijke IJclub van Goudriaan.

LAKERVELD
Ingenieurs & Architecten

Gebouwen een toekomst met betekenis geven.

LAKERVELD.NL

KOOL & VAN DEN TOREN

Dé makelaardij van de Alblasserwaard

Dorpsstraat 63a 2969 AD Oud-Alblas t 0184-691566 e info@koolvandentoren.nl

- deskundig
- vertrouwd
- persoonlijk

WWW.KOOLVANDENTOREN.NL

Boerderij & Erf richt zich op de Alblasserwaard, de Krimpenerwaard en de Vijfheerenlanden, maar beperkt haar taak niet tot dit gebied. De stichting streeft naar behoud van de bijna 3.000 boerderijen die er nog zijn. Elk van deze panden, de pels van de streek genoemd, zijn het waard om behouden te blijven voor de toekomst. Als boerderij of met een nieuwe passende bestemming als het boerenbedrijf gaat stoppen. Dit geldt voor alle boerderijen, zowel de oudere in de bebouwingslinten als de nieuwe, de ruilverkavelingsboerderijen. Allemaal vallen ze onder de titel cultuurhistorisch erfgoed. De stichting maakt deel uit van Agrarisch Erfgoed Nederland.

BOERDERIJ & ERF

alblasserwaard - krimpenerwaard - vijfheerenlanden

Secretaris: Marjolijn van der Wal-van den Berg
Zouwendijk 1 - 4233 CH Ameide T 06-20428398
E **tijdelijk: boerderijnerf@outlook.com**
Website www.boerderijnerf.nl
Bank NL 14 RABO 03250 74 739

	BOER EN BOERDERIJ € 35,00 De geschiedenis van de agrarische cultuur in de streek. Met anekdotes. Prachtig cadeauboek; veel illustraties
	HOEVE, HOFSTEE, HERBESTEMMING Voorbeeldenboek met ideeën voor nieuwe bestemmingen van oude leegkomende boerderijen € 14,95
	HET BEHOUDEN WAARD € 14,95 Een boek vol met tips en ideeën voor onderhoud, isolatie en meer. Met voorbeelden (foto's en tekeningen).
	DE STEE VAN SAAN VAN PIETERE € 14,95 Verhalen van vroeger, opgetekend door Hans Mouthaan en voorzien van nostalgische foto's van het boerenleven

**REDACTIE en
SAMENSTELLING**

LA CARRIOLA
 tekst & advies

Dick de Jong
06-22845889
djtekst@planet.nl

QUOTE: WAAROM LIGT ER EEN PLANK OVER DE SLOOT...